

Załącznik do uchwały
nr. V/40/2019.....
Rady Miejskiej we Wrześni
z dnia .28. marca 2019 r.

**Burmistrz Miasta i Gminy
WRZEŚNIA**

**SPRAWOZDANIE Z REALIZACJI
GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI
DLA MIASTA I GMINY WRZEŚNIA
ZA LATA 2017-2018**

Września 2019

1. WPROWADZENIE

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Września na lata 2017-2020 został wprowadzony przez Radę Miejską we Wrześni uchwałą nr XXIV/317/2017 z 21 kwietnia 2017 r. Wykonanie uchwały powierzono Burmistrzowi Miasta i Gminy Września.

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie i opiece nad zabytkami Burmistrz sporządza co dwa lata sprawozdanie z realizacji programu opieki nad zabytkami i przedstawia radzie miejskiej.

Za podstawowe cele programu opieki nad zabytkami należy przyjąć:

1. włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
2. uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
3. zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
4. wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego, podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
5. określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków,
6. podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

2. REJESTRY, EWIDENCJE I PRAWO MIEJSCOWE DOTYCZĄCE ZABYTEKÓW

2.1. Rejestr zabytków

Zabytkiem nieruchomym jest nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, które są dziełem człowieka lub są związane z jego działalnością. Zabytkiem nieruchomym są także nieruchome zabytki archeologiczne, będące pozostałością (powierzchniową, podziemną lub podwodną) egzystencji człowieka. Kodeks Cywilny (Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny) nieruchomości dzieli na trzy rodzaje: 1. gruntowe stanowiące część powierzchni ziemi, 2. budynkowe trwale związane z gruntem, 3. lokalowe będące częścią budynku. Zabytkiem nieruchomym może być wybrana część lub całość nieruchomości. Oprócz budynków lub budowli zabytki nieruchome to także miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne lub działalność wybitnych ludzi lub instytucji. W ustawie wymienione

są także krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne i ruralistyczne, budownictwo obronne, obiekty techniki, cmentarze i parki. Ze względu na posiadane wartości historyczne, artystyczne lub naukowe w interesie społecznym jest zachowanie zabytków poprzez otoczenie ich ochroną i opieką.

Najcenniejsze zabytki wpisuje się do rejestru zabytków prowadzonego przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy (art. 9, pkt. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku (art.9).

Wielkopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków decyzją z dnia 31 sierpnia 2018 r. wpisał do rejestru zabytków pod numerem 1063/Wlkp/A bramę parkową i teren parku dworskiego w Stanisławowie. Właściciel nieruchomości odwołał się od tej decyzji do Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Trwa postępowanie, w związku z czym decyzja nie jest ostateczna.

2.2. Gminna ewidencja zabytków

Obiekty zabytkowe zarówno te wpisane do rejestru zabytków jak i pozostałe ujmowane są w wojewódzkiej ewidencji zabytków jak i w gminnych ewidencjach zabytków. Gminna ewidencja zabytków jest podstawą do stworzenia gminnego programu opieki nad zabytkami. Gminna ewidencja zabytków prowadzona jest przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy (art. 22 ust. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami - Dz. U. 2003 Nr 162 poz. 1568, tekst ujednoczony opracowany na podst.: Dz. U. z 2018 r. poz. 2067, 2245.). W gminnej ewidencji zabytków ujęte są zabytki nieruchome tj.: budynki, układy urbanistyczne, zespoły budowlane i zabytki archeologiczne. Stosownie do art. 22 ust. 5 ww. ustawy: *W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte: 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru, 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków, 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.* Gminna ewidencja zabytków ma charakter zbioru otwartego. Ujęcie obiektu w gminnej ewidencji zabytków nie jest formą prawnej ochrony zabytku jaką jest wpis do rejestru zabytków. Jakkolwiek dla obiektu uwzględnionego w gminnej ewidencji zabytków istnieje obowiązek uzgodnienia przez właściwy organ architektoniczno-budowlany z organem decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy (art. 53 i 60 ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 27 marca 2003 r. Dz. U. 2018, poz.

1945) oraz uzgadniania pozwolenia na budowę lub rozbiórkę (ustawa z dnia 7 lipca 1994 r., art. 39 ust. 3 Prawa budowlanego Dz. U. z 2018, poz. 1202 ze zm.).

W ramach prowadzenia Gminnej Ewidencji Zabytków dokonano (działanie 6.1.1):

- a) uzupełnień i poprawek w 16 kartach GEZ,
- b) podano przyczyny nie ujęcia obiektów wskazanych przez WKZ w 62 przypadkach,
- c) założono nowe karty GEZ dla 175 obiektów,
- d) ustalono adresy dla 3 obiektów,
- e) uzupełniono braki w 41 kartach GEZ.

Włączenie lub wyłączenie obiektów do gminnej ewidencji zabytków prowadzi Burmistrz Miasta i Gminy Września w porozumieniu z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

2.3. Prawo miejscowe dotyczące ochrony zabytków

We wszystkich przypadkach opracowywanych dla terenu Miasta i Gminy Września dokumentów studialnych oraz mających charakter prawa miejscowego dotyczących polityki przestrzennej (np. planach zagospodarowania przestrzennego) organy samorządowe Miasta i Gminy Września na bieżąco:

- uwzględniały ochronę zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków,
- uwzględniały zasady ochrony odnoszące się do wszelkich stref ochrony konserwatorskiej, w tym stref występowania stanowisk archeologicznych,
- wprowadzały zapisy zapewniające prawidłową ochronę archeologicznego dziedzictwa kulturowego w stosunku do stref występowania stanowisk archeologicznych oraz innych obszarów chronionych.

Zapisów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego dokonano w następujących uchwałach rady miejskiej:

- Uchwała nr XXIV/319/2017 Rady Miejskiej we Wrześni z dnia 21 kwietnia 2017 r. w sprawie: zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów zabudowy mieszkaniowo-usługowej i usług handlu w obrębie ulic Daszyńskiego, Kolejowej i Miłosławskiej we Wrześni

§ 7. W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej ustala się strefę ochrony konserwatorskiej w granicach obszaru objętego planem, w której obowiązuje nakaz prowadzenia badań archeologicznych przy realizacji inwestycji związanych z zagospodarowaniem i zabudową terenu zgodnie z przepisami odrębnymi.

- Uchwała nr XXVI/365/2017 Rady Miejskiej we Wrześni z dnia 27 września 2017 r. w sprawie: zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów pod zabudowę mieszkaniową w obrębie ulicy Wierzbowej w Bierzgliuku

§ 6. Wyznacza się strefę ochrony konserwatorskiej stanowiska archeologicznego, ob. AZP 55-34/42, zgodnie z załącznikiem graficznym, gdzie ustala się nakaz prowadzenie badań archeologicznych zgodnie z przepisami odrębnymi.

2.4. Gminny plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych

W 2016 r. Burmistrz Miasta i Gminy Września przygotował „*Gminny plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla Miasta i Gminy Wrześni*”.

Ochrona zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, polega na planowaniu, przygotowaniu i realizacji przedsięwzięć zapobiegawczych, dokumentacyjnych, zabezpieczających, ratowniczych i konserwatorskich, mających na celu ich uratowanie przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem. Realizowanie i prowadzenie przedsięwzięć ochrony zabytków polega na:

1. Zapobieganiu i prowadzeniu prac przygotowawczych - w czasie poprzedzającym wystąpienie konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej,
2. Podwyższeniu gotowości wprowadzonej w okresie narastania bezpośredniego zagrożenia poprzez właściwe organy kierowania kryzysowego,
3. Reagowaniu w czasie wystąpienia i trwania konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej,
4. Zabezpieczeniu i dokumentowaniu po ustąpieniu konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej,
5. Ochronie zabytków ruchomych.

„*Gminny plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla Miasta i Gminy Września*” został uzgodniony ze Starostą Wrzesińskim (25.11.2016 r.) oraz Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków (20.12.2016 r.). Plan został przyjęty Zarządzeniem nr 50 Burmistrza Miasta i Gminy Września z 13 marca 2017 r. Wykonanie zarządzenia powierzono inspektorowi ds. OC i BHP Urzędu Miasta i Gminy we Wrześni.

3. PRACE PODEJMOWANE PRZY ZABYTKACH STANOWIĄCYCH WŁASNOŚĆ GMINY LUB JEDNOSTEK PODLEGLYCH

Urząd Miasta i Gminy we Wrześni lub jednostki podległe prowadzą na bieżąco działania mające na celu utrzymanie substancji zabytkowej obiektów wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność samorządu gminnego (działanie 6.3.3.).

3.1. Zabytki nieruchomości

Do rejestru zabytków wpisany jest historyczny układ urbanistyczny miasta Wrześni (nr rej. zabytków 295/Wlkp/A z 19.04.2006). Na tym obszarze Gmina Września zarządza ulicami, placami i obszarami zielonymi stanowiącymi jej własność. Wszelkie prace na tym obszarze prowadzone są na podstawie pozwolenia Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Tab. 1. Prace prowadzone na obszarze historycznego układu urbanistycznego miasta Wrześni

Lp.	Prace na obszarze zabytku przestrzennego	Nr pozwolenia WWKZ
1.	Budowa przyłącza teletechnicznego ze słupami i kamerami monitoringu w Rynku i ul. Opieszyn	689/2017/A z 19.10.2017
2.	Budowa przyłącza gazowego średniego ciśnienia przy ul. Staszica	884/2017/A z 29.12.2017
3.	Budowa drogi publicznej ul. Dmowskiego	260/2018/A z 25.04.2018
4.	Montaż neonu przy ul. Rzemieślniczej	678/2018/A z 09.10.2018

Gmina Września (w tym jednostki podległe) jest właścicielem 6 zabytkowych obiektów nieruchomości wpisanych indywidualnie do rejestru zabytków.

Tab. 2. Zabytki nieruchomości wpisane do rejestru zabytków stanowiące własność Gminy Września lub jednostek podległych

I.p.	Miejscowość	Adres	Obiekt zabytkowy	Datacja	Nr rejestru zabytków
1.	Września	ul. Ratuszowa 1	RATUSZ obecnie Urząd Miasta i Gminy we Wrześni	1909-1911	191/Wlkp/A z 28.06.2004
2.	Września	ul. F. Chopina 9	WILLA STAROSTY w zespole starostwa, obecnie Urząd Stanu Cywilnego	1913-1915 (proj. arch. Paulus i Liloe)	385/Wlkp/A z 25.07.2006
3.	Września	ul. Dzieci Wrzesińskich 13	SZKOŁA ELEMENTARNA DZIECI WRZESIŃSKICH – KATOLICKA SZKOŁA LUDOWA (obecnie Muzeum i Biblioteka)	2 poł. XVIII w./1837-1840	1569/A z 10.09.1974

4.	Września	ul. Ogrodowa 6	ALTANA w zespole Strzelnicy Strzeleckiego Bractwa Kurkowego	1924-1926	1012/Wlkp/A z 27.10.2016
5.	Gutowo Małe	ul. Centralna 20	DWÓR w zespole dworskim	ok. 1895	1733/A z 30.04.1975
6.	Węgiełki	ul. Kościelna 3	PAŁAC w zespole pałacowym	3 ćw. XIX w.	1527/A z 01.06.1974

We wszystkich obiektach wykonano wszelkie niezbędne prace wynikające z corocznych przeglądów technicznych budynku oraz bieżącą konserwację i utrzymanie obiektów. Ponadto przy wymienionych obiektach wykonywano prace na podstawie pozwoleń Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Tab. 3. Prace prowadzone przy zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków stanowiących własność Gminy Września lub jednostek podległych

Lp.	Prace przy obiekcie zabytkowym	Nr pozwolenia WVKZ
1.	Przebudowa węzła ciepłego przy Ratuszu	58/2017/A z 26.01.2017
2.	Prace w dworze w Gutowie Małym (osuszenia izolacja fundamentów, opaska drenarska, remont piwnicy, konserwacja dachu, kominów, rynien)	310/2017/A z 09.05.2017
3.	Prace w dworze w Gutowie Małym (wymiana 2 sztuk drzwi zewnętrznych)	502/2017/A z 26.07.2017
4.	Remont i modernizacja klatek schodowych Ratusza, montaż okien połaciowych	605/2017/A z 12.09.2017
5.	Wymiana stolarki okiennej w budynku (front I piętra) i drzwi frontowych d. szkoły Dzieci Wrzesińskich	75/2018/A z 14.02.2018
6.	Instalacja systemu sygnalizacji pożarowej w d. willi starosty	698/2018/A z 16.10.2018
7.	Wymiana stolarki okiennej w budynku d. Szkoły Dzieci Wrzesińskich (dziedziniec - I piętro)	724/2018/A z 02.11.2018

27 czerwca 2017 r. dokonano ostatecznego podziału nieruchomości Ogrodu Bractwa Kurkowego wpisanego do rejestru zabytków pod nr 1012/Wlkp/A z 27.10.2016. Na podział nieruchomości Wielkopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków w Poznaniu udzielił zgodę Gminie Września w dniu 24 marca 2017 r. (pozwolenie nr 198/2017/A).

14 grudnia 2017 r. Wielkopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków w Poznaniu przeprowadził kontrole budynku altany znajdującej się na terenie Ogrodu Bractwa Kurkowego we Wrześni. Stwierdzono uszkodzenia obiektu po nawałnicy z sierpnia 2017 r. Zalecono doraźne prace zabezpieczające. Przygotowano projekt budowlany remontu altany (autorzy: mgr inż. arch. Mariusz Jakubczyk, mgr inż. Łukasz Garczarek, mgr inż. Agata Musiał-Krysztofiak) oraz ramowy program prac konserwatorskich (autor: mgr sztuki konserwator Monika Rzegocińska-Wiącek). Wielkopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków 17 lipca 2018 r. wydał pozwolenie na prowadzenie robót budowlanych i prac

konserwatorskich przy altanie (pozwolenie nr 507/2018/A). Zakres prac budowlanych wskazanych w pozwoleniu obejmuje: naprawę elementów konstrukcyjnych, wymianę pokrycia dachowego, wymianę opierzenia, uzupełnienie i przeszlifowanie posadzki i wymianę schodów, malowanie elementów drewnianych, zaś zakres prac konserwatorskich obejmuje: oczyszczenie i usunięcie wtórnych warstw olejnych przemalowań, dezynfekcja, dezynsekcja drewna, impregnacja strukturalna, uzupełnienie ubytków, oczyszczenie z zabrudzeń i zanieczyszczeń biologicznych, odsolenie, usunięcie wtórnych uzupełnień i wyprawek cementowych, wzmocnienie strukturalne, uzupełnienie ubytków i fug kamiennej okładziny cokołu. Na wymienione prace zabezpieczono środki w budżecie gminnym.

3.2. Zabytki ruchome

Gmina Września jest właścicielem dwóch zabytkowych wagonów kolejki wąskotorowej (wagon typu Kdxh 7150-7 wyprodukowany przez Wytwórnę Konstrukcji Stalowych Chorzów II „Konstal” w 1951 r. oraz wagon typu Kddxz 9071-1 wyprodukowany przez Fabrykę Wagonów w Świdnicy w 1960 r.) wpisanych indywidualnie do rejestru zabytków (numer rejestru zabytków B-266 z 18.12.2008). Prezentowane są one wraz z lokomotywą parową Px48-1785 wraz z tendrem na torach przy peronie oddającym charakter dawnego przystanku Wrzesińskiej Kolei Powiatowej. Na tablicach informacyjnych przedstawiona jest historia Wrzesińskiej Kolei Powiatowej ze schematem połączeń oraz archiwalnymi fotografiami (zadanie 6.2.1.-1; zadanie 6.2.1.-6.).

Miasto i Gmina Września jest organizatorem samorządowej instytucji kultury - Muzeum Regionalnego im. Dzieci Wrzesińskich. Placówka gromadzi, opracowuje, przechowuje i udostępnia zbiory w zakresie historii, sztuki i archeologii dotyczące dziejów Wrześni i okolic.

Tab. 4. Stan zgromadzonych zbiorów muzealnych na koniec 2018 r.

poddział wg. GUS	muzealia	depozyty
sztuka	177	74
archeologia	67	101
etnografia	31	0
historia	449	250
militaria	138	0
numizmatyka	380	0
technika	45	0
przyroda	1	0
geologia	0	0

fotografia	423	0
kartografia	285	0
archiwistyka	2119	0
biblioteka	1039	0
ogółem	5154	425

3.3. Zabytki archeologiczne

Przy wszelkich pracach budowlanych prowadzonych przez Gminę Września w strefie ochrony historycznego układu urbanistycznego lub na obszarach stanowisk archeologicznych prowadzone są badania archeologiczne lub nadzory archeologiczne na podstawie pozwoleń Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Tab. 5. Badania i nadzory archeologiczne prowadzone przy nieruchomościach będących własnością Gminy Września lub jednostek podległych

Lp.	Prace przy obiekcie	Nr pozwolenia WWKZ
1.	Centrum przesiadkowe: ul. Wrzosowa, Kościelna, Rzeczna	19/2017/C z 10.01.2017
2.	Przepompownia ul. Parkowa (PWiK)	234/2017/C z 29.03.2017
3.	Budowa drogi gminnej łączącej ul. Słowackiego i Szosę Witkowską	466/2017/C z 24.04.2017
4.	Budowa drogi od Szosy Witkowskiej do ul. B. Śmidowicz	467/2017/C z 24.04.2017
5.	Budowa kanalizacji sanitarnej ul. Kujawy, ul. Lieske, ul. Wietrzyńskiego, ul. Troczyńskiego (PWiK)	579/2017/C z 20.06.2017
6.	Budowa sieci wodociągowej w Psarach Polskich (PWiK)	887/2017/C z 22.09.2017
7.	Przebudowa rurociągu tłoczego wody surowej we Wrześni (PWiK)	886/2017/C z 22.09.2017
8.	Umieszczenie tablicy informacyjnej w parku w Gutowie Małym	69/2018/A z 12.02.2018
9.	Budowa drogi gminnej w rejonie Wrzesińskiej Strefy Aktywności Gospodarczej oraz terenu inwestycyjnego P4 w Białężycach w rejonie węzła autostradowego	139/2018/C z 09.02.2018
10.	Budowa sieci kanalizacji sanitarnej w rejonie ul. Strzykały	318/2018/C z 16.04.2018
11.	Budowa sieci kanalizacji sanitarnej w Bierzgliuku	565/2018/C z 20.06.2018
12.	Przebudowa sieci kanalizacji sanitarnej ze zmianami lokalizacji tłoczni ścieków przy ul. Strzykały	592/2018/C z 02.07.2018
13.	Rozbudowa SSP nr 2	731/2018/C z 06.08.2018
14.	Budowa tężni solankowej przy ul. Wrzosowej	538/2018/A z 09.08.2018
15.	Budowa drogi gminnej w rejonie ul. Dmowskiego	753/2018/C z 09.08.2018
16.	Podział nieruchomości w rejonie ul. Opieszyn	619/2018/A z 13.09.2018

Pozyskiwane zabytki archeologiczne decyzją Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przekazywane są do zbiorów Muzeum Regionalnego im. Dzieci Wrześnińskich. W 2017 r. Wielkopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków przeprowadził w Muzeum Regionalnym im. Dzieci Wrześnińskich kontrolę w zakresie oceny stanu zachowania, warunków przechowywania i zabezpieczenia zabytków archeologicznych.

3.4. Zabytkowa zieleni

Gmina Września zarządza 5 obszarami zieleni (parkami) wpisanymi indywidualnie do rejestru zabytków.

Tab. 6. Obszary zieleni wpisane do rejestru zabytków stanowiące własność Gminy Września

I.p.	Miejscowość	Adres	Park zabytkowy	Datacja	Nr rejestru zabytków
1.	Września	ul. Opieszyn 1	PARK KRAJOBRAZOWY w zespole pałacowym Opieszyn obecnie park miejski im. Dzieci Wrześnińskich	poł. XVIII w.	966/A z 05.03.1970
2.	Września	ul. Daszyńskiego	PARK MIEJSKI IM. MARSZAŁKA JÓZEFA PIŁSUDSKIEGO (nie uwzględniony w spisie zabytków wpisanych do rejestru zabytków Narodowego Instytutu Dziedzictwa)	1925-1927	2118/A z 10.04.1987
3.	Września	ul. Ogrodowa 6	OGRÓD STRZELECKIEGO BRACCTWA KURKOWEGO (PARK IM. STRZELECKIEGO BRACCTWA KURKOWEGO) w zespole Strzelnicy Strzeleckiego Bractwa Kurkowego (Gmina Września zarządza częścią parku)	1924-1926	1012/Wlkp/A z 27.10.2016
4.	Gutowo Małe	ul. Centralna 20	PARK KRAJOBRAZOWY w zespole dworskim	k. XIX w.	1733/A z 30.04.1975
5.	Węgiejki	ul. Kościelna 3	PARK KRAJOBRAZOWY ze STAWEM w zespole pałacowym	poł. XIX w.	2096/A z 12.08.1986

W ramach gospodarowania terenami zielonymi przeprowadzane są na ich terenie prace remontowe i modernizacyjne.

Tab. 7. Prace remontowe i modernizacyjne na terenach zieleni wpisanych do rejestru zabytków stanowiących własność Gminy Września

I.p.	Prace remontowe i modernizacyjne	Nr pozwolenia WWKZ
1.	Remont ścieżki rekreacyjnej w Parku im. J. Piłsudskiego	147/2017/A z 07.03.2017
2.	Montaż tablicy informacyjnej w Parku im. J. Piłsudskiego	70/2018/A z 12.02.2018
3.	Przebudowa ścieżki rekreacyjnej w Parku im. J. Piłsudskiego	263/2018/A z 25.04.2018
4.	Remont ścieżki rekreacyjnej w Parku im. J. Piłsudskiego	264/2018/A z 25.04.2018

W związku z wichurą jaka przeszła przez teren gminy Września w sierpniu 2017 r. konieczne było usunięcie wielu wiatrołomów i złomów drzewnych w Parku im. J. Piłsudskiego we Wrześni, Parku im. Dzieci Wrzesińskich we Wrześni, Parku im. Strzeleckiego Bractwa Kurkowego oraz w parku w Gutowie Małym i w parku w Marzeninie (park nie jest wpisany do rejestru zabytków), a także przy ulicach w historycznym układzie urbanistycznym miasta Wrześni. Bieżące prace pielęgnacyjne zieleni wykonują pracownicy Komórki Zieleni Miejskiej Straży Miejskiej Urzędu Miasta i Gminy we Wrześni.

Tab. 8. Prace przy zieleni na obszarach zabytkowych stanowiących własność Gminy Września

L.p.	Prace przy zieleni na obszarach zabytkowych	Nr pozwolenia WWKZ
1.	Usunięcie 24 drzew (927/4, 927/7, 928/1, 928/6, 965/2, 968/1, 969/6 we Wrześni)	70/A/2017 z 01.20.2017
2.	Usunięcie obumarłych 6 drzew w parku w Gutowie Małym	91/A/2016 z 15.02.2017
3.	Usunięcie 32 drzew przy ul. Parkowej we Wrześni	217/A/2017 z 05.04.2017
4.	Posadzenie 24 drzew w Parku im. J. Piłsudskiego	221/A/2017 z 06.04.2017
5.	Usunięcie 4 drzew klonu zwyczajnego dz. nr 928/6 przy ul. Wrzosowej we Wrześni	393/A/2017 z 08.06.2017
6.	Usunięcie 54 drzew w Parku im. Dzieci Wrzesińskich	676/2017/A z 13.10.2017
7.	Usunięcie 219 drzew złomów i wywrotów w Parku im. J. Piłsudskiego	677/2017/A z 13.10.2017
8.	Usunięcie 35 złomów i wywrotów w parku w Gutowie Małym	678/2017/A z 13.10.2017
9.	Usunięcie 88 złomów i wywrotów w Parku im. J. Piłsudskiego	744/2017/A z 09.11.2017
10.	Usunięcie 1 wywrotu klonu zwyczajnego przy ul. Wrzosowej	747/2017/A z 09.11.2017
11.	Usunięcie 15 drzew w parku w Gutowie Małym	749/2017/A z 10.11.2017
12.	Usunięcie 19 drzew w Parku im. Dzieci Wrzesińskich	750/2017/A z 10.11.2017
13.	Usunięcie 9 drzew przy ul. Szkolnej	766/2017/A z 15.11.2017
14.	Usunięcie 1 drzewa wiązu w Parku im. Dzieci Wrzesińskich	471/A/2017 z 12.07.2017
15.	Usunięcie 1 drzewa przy ul. Fabrycznej	786/2017/A z 23.11.2017
16.	Usunięcie 8 drzew przy ul. Sienkiewicza, Warszawskiej i Szkolnej	787/2017/A z 23.11.2017

17.	Usunięcie 6 drzew przy ul. Legii Wrzesińskiej	788/2017/A z 23.11.2017
18.	Konserwacje koron drzew w parku w Gutowie Małym	799/2017/A z 30.11.2017
19.	Usunięcie 13 złomów i wywrotów w d. Ogrodzie Bractwa Kurkowego	802/2017/A z 01.12.2017
20.	Usunięcie 7 drzew w parku w Marzeninie	805/2017/A z 01.12.2017
21.	Usunięcie 93 drzew w parku w Marzeninie	806/2017/A z 01.12.2017
22.	Usunięcie 100 m krzewów tawuły oraz nasadzenie 100 metrów grabu pospolitego	873/2017/A z 27.12.2017
23.	Usunięcie 307 drzew w Parku im. J. Piłsudskiego (pozwolenie częściowe)	176/2018/A/Z z 23.03.2018
24.	Usunięcie 380 drzew w Parku im. J. Piłsudskiego (pozwolenie całkowite)	185/2018/A z 28.03.2018
25.	Usunięcie 67 drzew w parku w Gutowie Małym	199/2018/A/Z z 04.04.2018
26.	Usunięcie 108 drzew w Parku im. Dzieci Wrzesińskich	200/A/2018 z 04.04.2018
27.	Usunięcie 17 drzew w parku w Marzeninie	201/2018/A/Z z 04.04.2018
28.	Usunięcie 21 drzew w parku w Marzeninie	202/A/2018 z 04.04.2018
29.	Usunięcie 1 drzewa robinii białej przy ul. Legii Wrzesińskiej we Wrześni	257/2018/A/Z z 25.04.2018
30.	Usunięcie 1 drzewa klonu srebrzystego przy ul. Koszarowej we Wrześni	261/2018/A/Z z 25.04.2018
31.	Posadzenie 90 drzew oraz 6 krzewów w Parku im. Dzieci Wrzesińskich	393/A/2018 z 07.06.2018
32.	Posadzenie 50 drzew grabu pospolitego w parku w Marzeninie	394/A/2018 z 08.06.2018
33.	Posadzenie 67 drzew głogu jednoszyjkowego w parku w Gutowie Małym	395/A/2018 z 08.06.2018
34.	Prace pielęgnacyjne w koronie drzewa jesion wyniosły	451/2018/A z 29.06.2018
35.	Wykonanie użytków ekologicznych w Parku im. J. Piłsudskiego	663/A/2018 z 27.09.2018
36.	Usunięcie 15 drzew w parku w Gutowie Małym	641/A/2018 z 20.09.2018
37.	Wykonanie użytków ekologicznych w Parku im. J. Piłsudskiego	663/A/2018 z 27.09.2018
38.	Wykonanie użytków ekologicznych w Parku im. Dzieci Wrzesińskich	665/A/2018 z 27.09.2018
39.	Wykonanie użytków ekologicznych w Parku im. Dzieci Wrzesińskich	665/A/2018 z 27.09.2018
40.	Usunięcie 5 drzew przy ul. Szkolnej we Wrześni	785/A/2018 z 29.11.2018

3.5. Cmentarze i mogiły wojenne

Gmina Września zarządza 5 cmentarzami ujętymi w gminnej ewidencji zabytków.

Tab. 9. Zabytkowe cmentarze stanowiące własność Gminy Września

I.p.	Miejscowość	Rodzaj cmentarza	Datacja	Funkcja	Struktura prawna
1.	Bierzglin	ewangelicki	2 poł. XIX w.	zamknięty	własność Gmina Września
2.	Psary Małe	ewangelicki	2 poł. XIX w.	zamknięty	własność Gmina Września
3.	Psary Wielkie	ewangelicki	2 poł. XIX w.	zamknięty	własność Gmina Września
4.	Sokołowo	wojenny	1848 r.	zamknięty	własność Gmina Września
5.	Września	bezwyznaniowy	od 1972 r.	czynny	własność Gmina Września, zarząd Przedsiębiorstwo Usług Komunalnych

Cmentarz bitewny, mogiła-kopiec kosynierów poległych w bitwie 2 maja 1848 r. w Sokołowie jest cmentarzem wojennym. Pozostałe groby wojenne znajdują się na cmentarzu parafialnym przy ul. Gnieźnieńskiej we Wrześni. Są to następujące mogiły zbiorowe:

- 1) kosynierów 1848 r.,
- 2) powstańców wielkopolskich 1918-1919,
- 3) żołnierzy Legii Wrzesińskiej,
- 4) ofiar niemieckich nalotów we wrześniu 1939 r.,
- 5) ofiar pomordowanych przez hitlerowców w l. 1939-1944,

oraz pojedyncze groby:

- 6) Franciszka Kaźmierczaka, powstańca wielkopolskiego poległego pod Rynarzewem w 1919 r.,
- 7) Leona Stasiewskiego, żołnierza Legii Wrzesińskiej poległego w wojnie polsko-bolszewickiej w 1920 r.

Zgodnie z przepisami art. 6 ustawy o grobach i cmentarzach wojennych z 28 marca 1933 r. (Dz. U. z 2018, poz. 2337), pozostają one pod opieką państwa, a koszty ich utrzymania ponosi skarb państwa. Obowiązek utrzymania grobów i cmentarzy wojennych może wojewoda powierzyć jednostce samorządowej (gminie lub powiatowi) za przekazaniem odpowiednich funduszy, o ile nie przyjmie ona tego obowiązku nieodpłatnie. Bezpośredni nadzór nad stanem grobów i cmentarzy wojennych sprawują gminy. Gmina Września sprawuje opiekę nad wyżej wymienionymi grobami. Pozyskuje dotacje na ich utrzymanie i renowację. Pracownicy Komórki Zieleni Miejskiej z Wydziału Straży Miejskiej Urzędu Miasta i Gminy we Wrześni sprzątają i porządkują te miejsce 5 razy do roku.

Własnością Gminy Września są cmentarze ewangelickie w Bierzplinie, Psarach Małych i Psarach Wielkich. Prace porządkowe na tych cmentarzach prowadzą wolontariusze w porozumieniu z Referatem Komunalnym Urzędu Miasta i Gminy we Wrześni oraz Muzeum Regionalnym im. Dzieci Wrzesińskich.

Zarząd i gospodarowanie cmentarzem komunalnym we Wrześni prowadzi Przedsiębiorstwo Usług Komunalnych we Wrześni.

4. DOTACJE NA PRACE PRZY ZABYTKACH NIE BĘDĄCYCH WŁASNOŚCIĄ GMINY

Rada Miejska we Wrześni uchwałą XXII/293/2017 z 23 lutego 2017 r. wprowadziła zasady udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków na terenie gminy Września (zadanie 6.3.1.-1.). Właściciele zabytków nieruchomości są informowani o możliwościach uzyskania dotacji (zadanie 6.3.1.-2.) i uzyskują także pomoc merytoryczną (zadanie 6.3.1.-3.).

W latach 2017-2018 Gmina Września udzieliła 7 dotacji na prace przy zabytkach nie będących własnością gminy w łącznej wysokości 210.842,69 zł.

Tab. 10. Przyznane dotacje na prace przy zabytkach

Lp.	Podstawa dotacji	Zabytek	Właściciel	Prace przy zabytku	Wysokość dotacji
1.	Uchwała nr XXVI/362/2017 z 27.09.2017	Kościół Parafialny pw. Wniebowzięcia NMP i św. Stanisława BM we Wrześni, rej. zab. 2466/A z 14.03.1933 r.	Parafia Rzymskokatolicka pw. Wniebowzięcia NMP i św. Stanisława BM, ul. Kościelna 7, 62-300 Września	Wykonanie remontu dachu wieży Kościoła Parafialnego pw. Wniebowzięcia NMP i św. Stanisława BM we Wrześni	50.000,00 zł
2.	Uchwała nr XXVI/362/2017 z 27.09.2017	Wystrój i zespół wyposażenia kościoła pw. Św. Krzyża we Wrześni, rej. zab. 3/Wlkp/B z 26.04.2004 r.	Parafia Rzymskokatolicka pw. Św. Krzyża, ul. Świętokrzyska 20, 62-300 Września	Wykonanie prac konserwatorskich polichromii ścian i stropu, retabulum ołtarza głównego, ołtarzy bocznych oraz obrazów Matki Boskiej Kodeńskiej i Św. Bonifacego w kościele pw. Św. Krzyża we Wrześni	12.842,69 zł
3.	Uchwała nr XXVI/362/2017 z 27.09.2017	Pałac w zespole pałacowym Opieszyn we Wrześni, rej. zab. 966/A z 05.03.1970 r.	Bernadeta Gasik Restauracja "Margeritta", ul. Rynek 24, 62-300 Września	Elektryczne osuszanie murów będące elementem robót budowlanych polegających na przebudowie, rozbudowie i nadbudowie pałacu na Opieszynie	30.000,00 zł
4.	Uchwała nr XXXIII/436/2018 z 28.03.2017	Pałac w zespole pałacowym Opieszyn we Wrześni, rej. zab. 966/A z 05.03.1970 r.	Bernadeta Gasik Restauracja "Margeritta", ul. Rynek 24, 62-300 Września	Wymiana stolarki okiennej będącej elementem robót budowlanych polegających na przebudowie, rozbudowie i nadbudowie pałacu na Opieszynie	50.000,00 zł

5.	Uchwała nr XXXIII/436/2018 z 28.03.2017	Kościół Parafialny pw. Św. Andrzeja Apostoła w Nowej Wsi Królewskiej rej. zab. 2534/A z 01.08.1956 r.	Parafia Rzymskokatolicka pw. Św. Andrzeja Apostoła w Nowej Wsi Królewskiej, Grabowo Królewskie 40	Renowacja zewnętrznych drzwi bocznych w kościele parafialnym pw. Św. Andrzeja Apostoła w Nowej Wsi Królewskiej	10.000,00 zł
6.	Uchwała nr XXXIII/436/2018 z 28.03.2017	Kościół Parafialny pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Węgierkach rej. zab. 2096/A z 12.08.1986 r.	Parafia Rzymskokatolicka pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Węgierkach, ul. Kościelna 1 62-302 Węgierki	Renowacja okna witrażowego w kościele pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Węgierkach	8.000,00 zł
7.	Uchwała nr XXXV/453/2018 z 23.05.2018	Wystrój i zespół wyposażenia kościoła pw. Św. Krzyża we Wrześni, rej. zab. 3/Wlkp/B z 26.04.2004 r.	Parafia Rzymskokatolicka pw. Św. Krzyża, ul. Świętokrzyska 20, 62-300 Września	Prace konserwatorskie polichromii ścian i stropu w kościele pw. Św. Krzyża we Wrześni	50,000,00 zł

5. INFORMACJA I PROMOCJA WIEDZY O ZABYTKACH

5.1. Informacja o Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Września na lata 2017-2020 został wprowadzony przez Radę Miejską we Wrześni uchwałą nr XXIV/317/2017 z 21 kwietnia 2017 r. został upubliczniony w Biuletynie Informacji Publicznej Miasta i Gminy Września. Wszelkie informacje na temat zabytków oraz prac jakie można podejmować przy zabytkach udzielane są przez Wydział Gospodarki Gruntami i Architektury Urzędu Miasta i Gminy we Wrześni (zadanie 6.2.1.-1., zadanie 6.2.1.-2.).

5.2. Popularyzacja historii i zabytków dziedzictwa

Popularyzacja historii i dziedzictwa prowadzona jest przez Urząd Miasta i Gminy we Wrześni oraz Muzeum Regionalne im Dzieci Wrześnińskich na profilach społecznościowych (zadanie 6.2.1.-3.). Promocję zabytków Miasta i Gminy Września prowadzi w szczególności Muzeum Regionalne im. Dzieci Wrześnińskich. Placówka gromadzi, opracowuje, zabezpiecza i udostępnia zbiory – zabytki ruchome (z zakresu historii, sztuki i archeologii) dotyczące miasta Września i okolic (zadanie 6.2.1.-5.). W 2017 r. Muzeum przygotowało publikację autorstwa Sebastiana Mazurkiewicza pt. „*Kościół, kaplice i cmentarze ewangelickiej ziemi wrześnińskiej*” wraz z ekspozycją i prelekcją dr Justyny Budzińskiej, historyka sztuki z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, która przedstawiła prezentację o cmentarzach ewangelickich i ich zabytkach (zadanie 6.2.1.-3.). W ramach Europejskich Dni Dziedzictwa odbył się Rajd edukacyjny: „*Dziedzictwo krajobrazu – krajobraz dziedzictwa, czyli co po ewangelikach zostało*”. Placówka muzealna zapoznawała z dziedzictwem jakie zostało po ewangelikach. W rajdzie uczestniczyli uczniowie szkół nr 3, nr 6 we Wrześni,

Kaczanowie, Nowym Folwarku i Zasutowie. W trakcie rajdu uczestnicy zapoznali się m.in. z obiektami w Bierzglinie, Węgierekach i Gonicach. Konkurs i podsumowanie rajdu odbyło się w Gonicach. Tutaj sołtys wsi Ewa Roszak-Krawczyk opowiedziała o swoich działaniach we współpracy z gminą Garbsen z Dolnej Saksonii oraz nauczycielami i uczniami z Gimnazjum nr 2 im. A. Prądyńskiego we Wrześni o inicjatywie przywrócenia cmentarzowi ewangelickiemu w Gonicach godnego wyglądu (zadanie 6.2.2.).

5.3. Zwiększenie atrakcyjności zabytków

Dla zwiększenia atrakcyjności zabytków, kształtowania pamięci historycznej oraz potrzeby turystycznej Gmina Września zamieszcza tablice pamiątkowo-informacyjne. W 2017 r. w chodniku na ul. Harcerskiej zamieszczono tablicę upamiętniającą 100. rocznicę powstania harcerstwa we Wrześni. W 2018 r. zamieszczono tablicę na budynku byłych koszar upamiętniającą zdobycie koszar przez powstańców wielkopolskich 28 grudnia 1918 r. (zadanie 6.2.1.-6.). W celu wyeksponowania obiektów dziedzictwa kulturowego dla potrzeb turystycznych i społecznych podejmowane są różnokierunkowe działania. Przy ul. Kaliskiej we Wrześni wyeksponowano zabytkowy pociąg kolejki wąskotorowej składającej się z lokomotywy parowej Px48-1785 wraz z tendrem i wagonami typu Kdxh 7150-7 i Kddxz 9071-1. W otoczeniu zabytkowego pociągu znajduje się peron oraz budynek stacyjny, które mają oddawać charakter istniejącej niegdyś opodal stacyjki Wrześnińskiej Kolei Powiatowej. Na tablicach informacyjnych przedstawiona jest historia Wrześnińskiej Kolei Powiatowej ze schematem połączeń oraz archiwalnymi fotografiami (zadanie 6.2.1.-1; zadanie 6.2.1.-6.) – patrz wyżej rozdz. 3.2.

Na bazie obiektów kulturowych tras i ścieżek turystycznych tworzone są szlaki turystyczne. Przez teren gminy Września przebiega *Szlak Piastowski*. Samorząd Miasta i Gminy Września przystąpił do Stowarzyszenia Klaster Turystyczny „Szlak Piastowski w Wielkopolsce” uchwałą podjętą przez Radę Miejską we Wrześni nr XIII/190/2015 z dnia 30 grudnia 2015 r. Zadaniem stowarzyszenia jest promocja turystyczna miejsc związanych z dziejami Piastów w Wielkopolsce. Na terenie gminy Września takim miejscem jest grodzisko w Grzybowie z Rezerwatem Archeologicznym stanowiącym Oddział Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy. Września jest też punktem wypadowym szlaku rowerowego *Pierścień powiatu wrześnińskiego*.

5.4. Wspomaganie podmiotów promujących dziedzictwo

W ramach wsparcia realizacji zadań publicznych Miasta i Gminy Września w zakresie kultury i ochrony dziedzictwa narodowego samorząd przyznał dotacje podmiotom nie zaliczanym do sektora finansów publicznych (zadania związane z promocją dziedzictwa kulturowego), w których promuje się historię i miejsca historyczne:

Tab. 11. Wspomaganie podmiotów promujących dziedzictwo w 2017 r.

I.p.	Wnioskodawca	Cel dotacji	Wysokość dotacji
1.	Wiejskie Stowarzyszenie Edukacyjno-Kulturalno-Turystyczne „Szansa” w Grzybowie	„Historyczne co nieco” – V letni festyn dla mieszkańców Gminy Września	1.000,00 zł
2.	Wiejskie Stowarzyszenie Edukacyjno-Kulturalno-Turystyczne „Szansa” w Grzybowie	„Rękawica została rzucona” - IV Grzybowski Turniej Wojów	20.000,00 zł
3.	Związek Harcerstwa Polskiego Chorągiew Wielkopolska Hufiec Września	Jubileuszowy Złot z okazji 100-lecia Harcerstwa na Ziemi Wrzesińskiej	10.000,00 zł
4.	Wrzesiński Uniwersytet Trzeciego Wieku	„Czy tylko folklor ...? Kapliczki, figury i krzyże przydrożne na ziemi wrzesińskiej”	4.000,00 zł
5.	Towarzystwo Przyjaciół Grodu w Grzybowie	III Wielkopolski Festiwal Odkrywców Historii – Grzybowo 2017	12.000,00 zł

Tab.12. Wspomaganie podmiotów promujących dziedzictwo w 2018 r.

I.p.	Wnioskodawca	Cel dotacji	Wysokość dotacji
1.	Wiejskie Stowarzyszenie Edukacyjno-Kulturalno-Turystyczne „Szansa” w Grzybowie	„Powróćmy jak za dawnych lat” – VI letni festyn historyczny dla mieszkańców Gminy Września	1940,00 zł
2.	Wiejskie Stowarzyszenie Edukacyjno-Kulturalno-Turystyczne „Szansa” w Grzybowie	„Turniej o koronę dębów grzybowskich – Siemowit” – V Grzybowski Turniej Wojów	20.700,00 zł
3.	Wrzesińskie Towarzystwo Kulturalne	„Wrześnianie na Polskim Sejmie Dzielnicowym (1918)”; odkrywanie historii lokalnej.	4.500,00 zł
4.	Towarzystwo Przyjaciół Grodu w Grzybowie	IV Wielkopolski Festiwal Odkrywców Historii – Wrzesińskie drogi ku niepodległości 2018.	15.000,00 zł